

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 13 • Haziran 2026 • 151-184
Issue: 13 • June 2026 • 151-184

Ahlaki Cesaret ile Manevi İyi Oluş Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

The Relationship Between Moral Courage and Spiritual Well-Being:
A Quantitative Study Among University Students

Kübra Torun

Sorumlu Yazar | Corresponding Author
Yüksek Lisans Öğrencisi | MA Student
Kastamonu Üniversitesi | Kastamonu University
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü | Institute of Graduate Studies
✉ kbraatrn5@gmail.com | 0009-0008-2548-6357
Kastamonu | Türkiye

Çiğdem Gülmez

Dr. Öğr. Üyesi | Assistant Professor
Kastamonu Üniversitesi | Kastamonu University
✉ cgulmez@kastamonu.edu.tr | 0000-0001-6865-8464
Kastamonu | Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1789237>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü • Article Type	Araştırma Makalesi • Research Article
Geliş Tarihi • Received	22 Eylül 2025 • 22 September 2025
Düzeltilme Tarihi • Revised	21 Aralık 2025 • 21 December 2025
Kabul Tarihi • Accepted	06 Mart 2026 • 06 March 2026
Yayın Tarihi • Published	30 Haziran 2026 • 30 June 2026
Değerlendirme • Review	Çift Taraflı Kör • Double-Blind
Hakem • Peer-Review	Dış-Bağımsız • External-Independent
Benzerlik Taraması • Similarity Check	Tamamlandı • Completed
Etik Onay • Ethical Approval	Etik Gerekir • Ethics Required
Çıkar Çatışması • Conflict of Interest	None • Yok
Finansman • Funding	Finansman Yok • No Funding
Lisans • License	Creative Commons BY-NC 4.0
Dergi İletişim • Journal Contact	https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Ö z e t

Ahlaki cesaret, bireyin sosyal baskı, dışsal tehdit ya da kişisel risk karşısında etik ilkelere bağlı kalarak doğru olduğuna inandığı davranışı sergileyebilme kapasitesini ifade etmektedir. Din psikolojisi açısından bu kapasite, dini inançlar ve manevi değer yönelimleriyle uyumlu etik muhakeme geliştirme, değerleri yalnızca içselleştirmekle kalmayıp zorlayıcı koşullarda eyleme dönüştürme yeterliğiyle ilişkilidir. Manevi iyi oluş ise bireyin kendisiyle, başkalarıyla, doğayla ve aşkın olanla kurduğu anlam, bütünlük ve yönelim ilişkisini içeren çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu makalede, üniversite öğrencilerinde manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyel örüntüler incelenmiştir. Nicel ilişkiyel tarama deseninde yürütülen çalışmanın örneklemini, Kastamonu Üniversitesi eğitim, ilahiyat, insan ve toplum bilimleri, iletişim ve mühendislik fakültelerinde öğrenim gören 339 öğrenci oluşturmuştur. Veriler Ahlaki Cesaret Ölçeği ve Spiritüel İyi Oluş Ölçeği aracılığıyla toplanmış; analiz sürecinde betimsel istatistikler, çok değişkenli varyans analizleri ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Bulgular, ahlaki cesaretin manevi iyi oluşun aşkınlık ve doğayla uyum alt boyutlarıyla düşük düzeyde pozitif; anomi alt boyutuyla düşük düzeyde negatif ilişkiyel olduğunu göstermiştir. Ahlaki çekingenliğin manevi iyi oluş alt boyutlarıyla anlamlı ilişki göstermediği saptanmıştır. Cinsiyet ve öznel dindarlık algısına göre ahlaki cesaret alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmamış; buna karşılık ahlaki çekingenlik boyutunda fakülteler arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Manevi iyi oluş açısından kadın öğrencilerin aşkınlık ve doğayla uyum puanlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu, anomi boyutunda ise cinsiyete bağlı anlamlı farklılık bulunmadığı görülmüştür. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin aşkınlık puanları diğer fakültelere kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuş; öznel dindarlık düzeyi arttıkça aşkınlık ve doğayla uyum puanlarının da yükseldiği belirlenmiştir. Sonuç olarak ampirik bulgular, manevi iyi oluşun ahlaki risk içeren durumlarda cesaret gösterme eğilimiyle ilişkiyel olduğunu; ancak bu ilişkinin düşük düzeyli korelasyonlarla sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu nedenle manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki bağın din psikolojisi bağlamında nedensel, gelişimsel, kültürel ve kurumsal boyutlarıyla, özellikle etik eğitim süreçleri açısından daha derinlikli incelenmesi; farklı örneklemlerde yeniden test edilmesi gerekmektedir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Ahlaki cesaret • Manevi iyi oluş
Dini değerler • Etik karar verme

A b s t r a c t

Moral courage refers to an individual's capacity to act in accordance with what has been believed to be right while remaining committed to ethical principles despite social pressure, external threat, or personal risk. From the perspective of the psychology of religion, this capacity is associated with the ability to develop ethical judgment that is congruent with religious beliefs and spiritual value orientations, and to transform internalized values into action under demanding conditions. Spiritual well-being is conceptualized as a multidimensional structure that includes the individual's relations of meaning, integrity, and orientation with the self, others, nature, and the transcendent. This article examined the relational patterns between spiritual well-being and moral courage among university students. Designed as a quantitative correlational survey, the research was conducted with 339 students enrolled in the Faculties of Education, Theology, Humanities and Social Sciences, Communication, and Engineering at Kastamonu University. Data were collected using the Moral Courage Scale and the Spiritual Well-Being Scale; descriptive statistics, multivariate analyses of variance, and Pearson correlation analysis were employed. The findings showed that moral courage was positively associated at a low level with the transcendence and harmony with nature subdimensions of spiritual well-being, and negatively associated at a low level with the anomie subdimension. Moral timidity was not significantly related to the subdimensions of spiritual well-being. No significant differences were found in the moral courage subdimensions according to gender or subjective religiosity perception; however, significant faculty-based differences were identified in moral timidity. In terms of spiritual well-being, female students had higher scores than male students on transcendence and harmony with nature, whereas no significant gender-based difference was observed in anomie. Theology students had significantly higher transcendence scores than students from other faculties, and higher levels of subjective religiosity were accompanied by higher scores on transcendence and harmony with nature. Overall, the findings indicate that spiritual well-being is related to the tendency to display courage in morally risky situations; nevertheless, this relationship remains limited to low-level correlations. Therefore, the link between spiritual well-being and moral courage should be examined more deeply within the psychology of religion, especially through causal, developmental, cultural, and institutional dimensions, and should be retested in different samples with particular attention to ethical education processes.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Moral courage • Spiritual well-being
Religious values • Ethical decision-making

Giriş

Bireyin etik ilkelere bağlı kalarak doğru bildiğini savunması ve bu doğrultuda eyleme geçmesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli sonuçlar doğuran bir davranış biçimidir. Bu davranış biçimi, literatürde ahlaki cesaret olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ahlaki cesaret, bireyin potansiyel kişisel risklere ve sosyal baskılara rağmen etik değerlerden sapmadan hareket etme gücü olarak tanımlanır (Miller, 2005; Serrat, 2017). Ahlaki cesaret, sadece bireyin kendi değerlerine sadık kalmasını değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde adalet, dürüstlük ve sorumluluk gibi temel etik ilkelerin savunulmasını da mümkün kılar. Özellikle etik ikilemlerin ve normatif belirsizliklerin yoğun olduğu ortamlarda, bireylerin bu tür cesur davranışları sergileyebilmesi, onların içsel dünyasında kök salmış daha derin bir iyilik haliyle ilişkilidir.

Manevi iyi oluş, bireyin yaşamında anlam, amaç ve bütünlük duygusu yaşamasını sağlayan çok boyutlu bir yapıdır. Bu yapı, kişinin kendisiyle, başkalarıyla, doğayla ve Tanrı ya da aşkın bir varlıkla kurduğu ilişkilerin niteliğine dayanır (Fisher, 1998, 2010). Fisher (2010) bu dört temel unsura dayalı olarak Spiritual Well Being Model'ini (SWBM) geliştirmiştir. Fisher'ın modeline göre manevi iyi oluş, bu dört ilişkinin dengeli biçimde sürdürülmesiyle ortaya çıkan içsel huzur ve tatmin hâlidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (1946) sağlığı “fiziksel, ruhsal ve sosyal iyi oluş hâli” olarak tanımlaması, bu bütüncül anlayışın erken bir yansımasıdır.

Ahlaki cesaretin ortaya çıkışı, çoğu zaman bireyin iç dünyasında kök salan daha geniş bir iyilik ve anlam arayışıyla yakından ilişkilidir. Bireylerin etik tercihlerinin ardında, yaşamı nasıl anlamlandırdıkları, kendilerini nasıl konumlandıkları ve değerlerini hangi temellere dayandırdıkları önemli bir rol oynar. Değer yönelimlerinin davranışı şekillendirdiğini vurgulayan yaklaşımlar (Schwartz, 1992; Rokeach, 1973), bireyin etik eylemlerinin arkasında bütünlük bir değer sistemi bulunduğunu göstermektedir.

Ahlaki cesaretle ilişkili olabilecek yapılardan biri de bireyin yaşamına anlam, amaç ve bütünlük kazandıran manevi iyi oluştur. Manevi iyi oluş kişinin kendisiyle, başkalarıyla, doğayla ve aşkın bir varlık ya da değer sistemiyle kurduğu ilişkilerin niteliğine dayanan çok boyutlu bir yapıdır. Bu yönüyle, bireyin değer dünyası ve içsel yönelimiyle yakından ilişkili olduğu için ahlaki cesareti besleyen bir zemin sunma potansiyeline sahiptir. Ancak manevi iyi oluşun etik davranışlarla, özellikle de ahlaki cesaretle nasıl bir etkileşim içinde olduğu yeterince açıklığa kavuşmuş değildir. Genç yetişkinlerde bu ilişkinin incelenmesi hem etik gelişim

süreçlerini hem de manevi yönelimlerin psikolojik işlevlerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Bu araştırma, ahlaki cesaret ile manevi iyi oluş arasındaki olası ilişkiyi ortaya koymayı ve cinsiyet, fakülte ve öznel dindarlık gibi bireysel değişkenlere göre bu yapıların nasıl farklılık gösterdiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

a. Teorik Çerçeve

a.a. Ahlaki Cesaret

Literatür incelendiğinde ahlaki cesaretin, sağlık alanı (Numminen vd., 2017; Sadooghiasl vd., 2018; Mohammadi vd., 2022; Azizi vd., 2024) başta olmak üzere iş (Hannah, Avolio & Walumbwa, 2011; Pakizekho & Barkhordari-Sharifabad, 2022) ve eğitim (Ayling, 2006; Comer & Schwartz, 2017; Twain, 2015) alanındaki çalışmalara konu edildiği görülmektedir. Bu çalışmaların ortak noktaları, ahlaki cesaretin farklı bağlamlarda nasıl ortaya çıktığını, hangi bireysel ve örgütsel etmenlerle ilişkili olduğunu ve etik karar alma süreçlerini nasıl şekillendirdiğini göstermeleridir.

İş yaşamında ahlaki cesaret, örgütlerin etik iklimi, liderlik tarzları ve çalışan davranışları arasındaki dinamik ilişkide merkezî bir konumda yer almaktadır. Etik açıdan destekleyici bir çalışma ortamı, çalışanların değer temelli kararlar almasını ve risk içeren “ses verme” ya da “ihbar” davranışlarını sergilemesini kolaylaştırmaktadır. Nitekim Zagazig Üniversitesi Hastanelerinde yapılan çalışmada, etik iklimin hem ahlaki cesaret hem de örgütsel vatandaşlık davranışıyla pozitif; ahlaki sıkıntıyla ise negatif ilişkili olduğu bildirilmiştir (Abdeen & Attia, 2020).

Liderlik tarzları, ahlaki cesaretin en güçlü belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Özgün, etik ve erdemli liderlik biçimleri, çalışanların hem bireysel ahlaki güçlerini hem de örgütsel katkılarını artırmaktadır. Örneğin Hannah, Avolio ve Walumbwa (2011), özgün liderliğin takipçilerin ahlaki cesaretini yükselttiğini ve bu cesaretin etik ve prososyal davranışlar üzerindeki olumlu etkiyi taşıyan temel mekanizma olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Pakizekho ve Barkhordari-Sharifabad (2022) etik liderliğin hem öz-denetimli çalışma hem de ahlaki cesaretle pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Erdemli liderlik de çalışanların “ahlaki ses” davranışını doğrudan değil, ahlaki cesaret aracılığıyla artırmaktadır (Alshehri & Elsaied, 2022; Sultana vd., 2023). Bu bulgular, liderliğin etik boyutunun yalnızca değer beyanlarıyla değil, riskli durumlarda çalışanların cesur davranabilmesini sağlayan psikolojik güven ortamıyla tamamlandığını göstermektedir.

Ahlaki cesaretin örgütsel vatandaşlık davranışıyla ilişkisi, liderlerin duygusal örnekliliği ve güven boyutuyla da açıklanmıştır. Mansur, Sobral ve Islam (2020), liderin ahlaki cesaretinin grup düzeyinde vatandaşlık davranışlarını dolaylı biçimde artırdığını, ancak suçluluk duygusunun bu etkiyi zayıflattığını saptamıştır. Buna göre etik liderliğin duygusal dengesi ile cesaretin model alınabilirliği arasındaki hassas bir denge vardır. Sawitri ve arkadaşları (2021) da etik dışı örgüt yanlı davranışlara karşı koymada ahlaki cesaretin koruyucu bir rol oynadığını belirlemiştir.

Ahlaki cesaret, liderlik kadar güven ve dikkat gibi bilişsel-duygusal süreçlerle de ilişkilidir. Pulungan ve arkadaşları (2021) özgün liderlik ile ihbar niyeti arasındaki ilişkide duygusal güven ve ahlaki cesaretin aracı etkilerini ortaya koymuş, çalışanların lidere güveni arttıkça etik riskleri bildirme eğiliminin yükseldiğini göstermiştir. Yousaf, Fatima ve Haider (2020) ise etik liderlik ile yardım davranışı arasındaki ilişkide ahlaki dikkatin, aracı; ahlaki cesaretin, düzenleyici bir rol oynadığını saptamıştır. Bu çalışmalar, etik farkındalık ve cesaretin birlikte prososyal davranışları beslediğini ortaya koymaktadır.

Ahlaki cesaretin mesleki etik uygulamaların merkezinde yer aldığını gösteren araştırma alanı sağlık alanıdır. Hemşirelik alanında uluslararası düzeyde yapılan bibliyometrik incelemeler, 2020 sonrası dönemde ahlaki cesaret konusuna yönelik akademik üretimin belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Bu alanda yapılan araştırmalarda ahlaki cesaret hem kavramsal hem de ampirik düzeyde yoğun biçimde incelenen çok boyutlu bir etik erdem olarak öne çıkmaktadır. Kavramsal düzeyde yapılan analizler, ahlaki cesaretin “doğru olanı savunma” yöneliminden doğduğunu ve bireyin kendi değerleriyle uyumlu davranma kararlılığını içerdiğini göstermektedir. Bu erdem, etik duyarlılık ve vicdan gibi içsel niteliklerle birlikte gelişirken; mesleki deneyim, sorumluluk ve bütünlük gibi profesyonel değerlerle de bütünleşmektedir (Numminen vd., 2017; Sadooghiasl vd., 2018).

Araştırmacılar ahlaki cesareti yalnızca davranışsal bir tepki değil; rasyonalite, maneviyat ve mesleki yetkinliğin sentezlendiği bir “etik varoluş biçimi” olarak tanımlamışlardır. Güçlü bir etik iklimine sahip kurumlarda çalışan hemşirelerin ahlaki cesaret düzeylerinin daha yüksek olduğu, buna karşılık baskıcı ve hiyerarşik yapıların cesur davranışları bastırdığı saptanmıştır (Taraz vd., 2019; Pajakoski vd., 2021). Özellikle destekleyici ekip çalışması, etik tartışma ortamları ve adil liderlik uygulamaları, hemşirelerin ahlaki bütünlüklerini koruyarak etik eylemde bulunmalarını kolaylaştırmaktadır. Ahlaki cesaretin klinik uygulamalarla bağlantılı bir başka boyutu da hasta güvenliğidir. Çeşitli nicel

araştırmalarda ahlaki cesaretin, güvenli bakım kalitesiyle doğrudan ilişkili olduğu, ekip çalışması ve profesyonel dayanıklılıkla birlikte bu etkiyi artırdığı belirlenmiştir (Mohammadi vd., 2022; Azizi vd., 2024). Bu çalışmalar, etik farkındalık ve ahlaki duyarlılığın yalnızca bireysel tutumlar değil, aynı zamanda hastaya yönelik profesyonel sorumlulukla iç içe geçmiş davranış biçimleri olduğunu göstermektedir.

Öte yandan öğrenci hemşireler üzerinde yapılan araştırmalar, ahlaki cesaretin henüz eğitim sürecindeyken biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Öğrenciler çoğu zaman klinik uygulamalarda “sadece bir öğrenci” olduklarını düşünerek sessiz kalmakta, hiyerarşik baskı ve olası sonuç korkusu nedeniyle müdahale etmekten kaçınmaktadır. Ancak bu sessizlik, uzun vadede ahlaki sıkıntıya ve mesleki huzursuzluğa yol açmaktadır. Buna karşılık destekleyici mentorlar, açık iletişim ortamı ve hasta savunuculuğu bilincinin vurgulandığı eğitim uygulamaları, öğrencilerin cesur davranışlarını artırmaktadır (Bickhoff vd., 2016; Gibson vd., 2020; Escolar-Chua, 2018; Koskinen vd., 2021).

Ahlaki cesaret hem eğitim sürecinin hem de profesyonel kimlik gelişiminin temel bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Sağlık alanında liderlik ve ahlaki cesaret ilişkisini konu edinen bir araştırmada yapısal eşitlik modellemesiyle yürüttükleri çalışmada etik liderliğin hem ahlaki cesareti hem de hata raporlama davranışını artırdığı, cesaretin bu ilişkiye kısmen aracılık ettiği belirlenmiştir. Bu bulgu, özellikle hasta güvenliği gibi yüksek riskli alanlarda ahlaki cesaretin etik hataların bildirilmesi için temel bir motivasyon olduğunu göstermektedir (Elhihi vd., 2025).

Ahlaki cesaretin konu edildiği bir başka alan eğitimidir. Eğitim alanındaki araştırmalar, ahlaki cesaretin yalnızca bireysel bir erdem değil; öğretim tasarımı, deneyimsel öğrenme ve kurumsal iklim tarafından şekillenen çok boyutlu bir yetkinlik olduğunu göstermektedir. Etik karar verme odaklı yarı-deneysel bir çalışmada, ders alan öğrencilerde ahlaki yeterlik, anlamlılık ve cesaret düzeylerinde anlamlı artış saptanmış; en güçlü etki ahlaki yeterlikte, ardından cesarete görülmüştür (May vd., 2014). Bu bulgu, etik eğitimin bilgilendirici olmanın ötesinde, öğrencilerin riskli durumlarda eyleme geçme özyeterliğini beslediğini ortaya koymaktadır. Ancak ahlaki cesareti geliştirmek için yapılan eğitimlerin yöntemi önemlidir. Edebi eserlerdeki ahlaki cesaret örneklerinin analizine dayanan ders uygulamaları, soyut ilke öğretiminden daha etkili sonuçlar vermiştir (Comer & Schwartz, 2017).

Sınıf dışı öğrenme ortamlarında da benzer dinamikler gözlenmektedir. İş dünyasıyla temas noktası olan eğitimler de

öğrencilerin, mesleki değerleri ve etik ikilemleri gerçek bağlamlarda deneyimlemesini sağlamıştır. Bu süreçte karşılaşılan etik rol modeller cesareti desteklerken, olumsuz örnekler sessiz kalma eğilimini pekiştirebilir (Ayling, 2006). Teknolojik ve yenilikçi öğretim yöntemleri, öğrencilerin riskli durumlarda etik davranma becerilerini artırma potansiyeline sahiptir. Artırılmış gerçeklik tabanlı oyunlaştırılmış bir yaklaşımın, yolsuzluk senaryolarında öğrencilerin hem ahlaki cesaretini hem de öğrenme memnuniyetini anlamlı biçimde yükselttiği görülmüştür (Prasittichok vd., 2024).

Benzer biçimde tıp eğitiminde gözlemler, öğrencilerin çoğunlukla misilleme korkusu nedeniyle sessiz kaldığını ve bu nedenle ahlaki cesaretin yalnızca otoriteye karşı doğruları savunmak değil, özeleştirme ve profesyonel sorumluluk bilinci geliştirmek açısından da öğretim hedefi olması gerektiğini göstermektedir (Caldicott, 2023). Özel eğitim öğretmen adaylarıyla yapılan başka bir çalışmada ise, öğretimsel yenilik uygulamak veya tek bir çocuk için risk almak gibi eylemler “pedagojik” ve “kişisel” cesaret biçimleri olarak sınıflandırılmış, bu davranışların özgeçicilik, ahlaki içgüdü ve kurumsal destekle beslendiği bulunmuştur (Twain, 2015).

Görüldüğü üzere ahlaki cesaret, özellikle sağlık hizmetleri, örgütsel davranış, liderlik ve eğitim alanlarında konu edilirken psikolojik ve sosyal pek çok alanda ilgi görmeyi beklemektedir. Bu alanlardan biri de maneviyat ve dindir. Maneviyat ve ahlaki cesaret ilişkisi yine sağlık ve liderlik alanındaki çalışmalarda yer almıştır. Özellikle hemşirelik ve liderlik alanlarında yapılan çalışmalar, manevi yönelimin etik karar verme ve zorluklara karşı direnç geliştirmede etkili olduğunu vurgulamaktadır. Maneviyat, bireyin ahlaki cesaretini besleyen temel bir içsel kaynak olarak görülmektedir.

Araştırmalar, ruhsal pratiklerin ve dini yönelimin, bireylerin etik ikilemler karşısında doğruyu savunma kararlılığını güçlendirdiğini göstermektedir. Abdollahzadeh ve Shadin (2020), manevî öz bakım eğitiminin hemşirelerde öz şefkat ve ahlaki cesareti anlamlı biçimde artırdığını, Taghadosi ve arkadaşları (2020) ise dua tutumu ve bağlılığının cesaretle pozitif ilişkili olduğunu saptamıştır. Talebian, Mojarad ve Yaghoubi (2023) çalışmasında da dini yönelimin, özellikle dışsal boyutunun, hemşirelik öğrencilerinde moral cesaretle güçlü biçimde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Kavramsal düzeyde Sadooghiasl, Parvizi ve Ebadi (2018), ahlaki cesaretin; rasyonalite, ruhsal inançlar ve mesleki yeterlilikle iç içe gelişen aşkın bir özellik olduğunu belirtmişlerdir. Sultana, Ali, Aslam ve Afzal

(2020), ruhani liderliğin çalışanlarda etik ve hayırsever davranışları profesyonel ahlaki cesaret aracılığıyla güçlendirdiğini göstermiştir. Felsefi açıdan ise Kierkegaard'ın “imanın cesareti” kavramını inceleyen Pelsler (2014), inancın korku ve alçak gönüllülikle yoğrulmuş özel bir cesaret biçimi olduğunu savunmaktadır. Jones (2019) da sevgi, affetme ve merhameti merkeze alan “pratik ahlaki cesaretin”, maneviyatın özünü oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu bulgular, maneviyatın hem bireysel hem mesleki düzeyde ahlaki cesareti beslediğini, inanç, ibadet, öz şefkat ve ruhsal bağlılık gibi unsurların etik eylemi güçlendiren psikolojik temeller sunduğunu göstermektedir.

a.b. Manevi İyi Oluş

Güncel araştırmalar, manevi iyi oluşun hem fiziksel hem de psikolojik sağlık üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Holt-Lunstad ve arkadaşları (2011), manevi iyi oluş düzeyi yüksek bireylerde daha düşük kan basıncı, inflamasyon ve kan şekeri düzeyleri saptayarak, manevi iyi oluşun kardiyovasküler açıdan koruyucu etkisini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Goyarrola ve arkadaşları (2023), kanser ve kronik hastalığı bulunan bireylerde manevi iyi oluşun yaşam kalitesiyle pozitif yönde ilişkili olduğunu doğrulamıştır. Almaraz ve arkadaşları (2024) ise kanser hastalarıyla yürüttükleri çalışmada manevi iyi oluşun minnettarlık, şefkat ve sosyal destek gibi psikolojik ve sosyal mekanizmalar aracılığıyla sağlık ve yaşam doyumunu artırdığını bildirmiştir.

Manevi iyi oluş, sadece fiziksel sağlıkla değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılıkla da ilişkilidir. Gaskin-Wasson ve arkadaşları (2016), manevi iyi oluşun sosyal izolasyon ve umutsuzluk duygularına karşı koruyucu bir tampon işlevi gördüğünü, Gültekin ve Budak (2021) ise manevi iyi oluş düzeyi yüksek bireylerin ilaç tedavisine daha yüksek uyum gösterdiğini saptamıştır. Türk literatüründe manevi iyi oluşun sağlıkla ilişkili değişkenler üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, bu kavramın hem fiziksel hem de psikolojik iyilik hâlinin önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Eren ve arkadaşları (2023), tip 2 diyabet hastalarıyla yürüttükleri çalışmada manevi iyi oluşun diyabet yüküyle negatif, öz yönetim becerileriyle ise pozitif yönde ilişkili olduğunu, dolayısıyla manevi iyi oluşun hastalık yönetiminde bütüncül bir destek unsuru olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Atik ve arkadaşları (2024) da diyabetli bireylerde manevi iyi oluşun, hastalığı algılama ve kronik hastalığa uyum düzeylerini olumlu etkilediğini saptamıştır.

Bahadır-Yılmaz, Şahin ve Yüksel (2022), hemodiyaliz hastalarıyla yaptıkları araştırmada manevi ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir

pozitif ilişki bulmuş, bu ilişkinin hastaların ruhsal uyum süreçlerini güçlendirdiğini göstermiştir. Kırca, Özveren ve Bağcı (2023) ise kemoterapi alan kanser hastalarının yüksek düzeyde manevi bakım ihtiyacı taşıdığını, özellikle huzur, güven, sevgi ve destek boyutlarının öne çıktığını bildirmiştir. Sağlık profesyonelleriyle yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir: Olmaz, Özden ve Kılıç (2025), hemşirelerin manevi iyi oluş düzeyleri ile manevi bakım yeterlilikleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu; deneyim, eğitim ve dini etkinliklerin bu yeterliliği artırdığını göstermiştir.

Durmuş ve Durar (2022), COVID-19 pandemisi döneminde yaşlı bireylerde manevi iyi oluşun koronavirüs korkusunu azalttığını, özellikle “anlam” ve “huzur” boyutlarının kaygı üzerinde koruyucu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, Türkiye örneğinde manevi iyi oluşun hem hastalıkla baş etme, ruhsal uyum ve yaşam kalitesi süreçlerinde hem de psikolojik dayanıklılık ve korku azaltımı gibi alanlarda kritik bir değişken olduğunu göstermektedir.

Manevi iyi oluşun ahlakla ilişkisine bakıldığında, bu yapının bireysel ve kurumsal düzeyde etik yönelimleri etkilediği görülmektedir. Fernando ve Chowdhury (2010), iş dünyasında yürüttükleri araştırmada manevi iyi oluşun özellikle “topluluk boyutunun” idealist etik kararları desteklediğini, bireylerin daha yüksek ahlaki tutarlılık sergilediklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, Fisher’ın (1998) manevi iyi oluş modelindeki “kişisel, toplumsal, çevresel ve aşkın boyutların” etik yönelimlerle örtüştüğünü göstermektedir. Sağlık ve bakım alanında yapılan çalışmalar da benzer bir eğilim ortaya koymaktadır. Soleimani ve arkadaşları (2019), İranlı hemşirelerde manevi iyi oluşun moral sıkıntıyı doğrudan azaltmadığını, ancak iş doyumunu ve içsel değerlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu durum, ahlaki sıkıntıların yalnızca bireysel değil, kurumsal ve örgütsel faktörlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, manevi iyi oluşun ahlaki duyarlılık ve etik refleksleri güçlendiren bir arka plan sunduğu görülmektedir. Bolt ve arkadaşları (2025), palyatif bakımda farklı inanç sistemlerinin bakım anlayışına etkisini incelemiş ve maneviyatın “iyi bakım” kavramını biçimlendiren temel bir etik referans çerçevesi sunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda maneviyat, etik karar alma süreçlerinde yalnızca duygusal bir destek değil, aynı zamanda ahlaki muhakemenin vicdani temelini oluşturmaktadır.

Literatür, manevi iyi oluşun bireyin etik kararlarını, ahlaki duyarlılığını ve vicdani istikrarını destekleyen bütüncül bir değişken olduğunu ortaya

koymaktadır. Maneviyat; bireysel düzeyde idealist etik yönelimleri güçlendirmekte, kurumsal düzeyde etik eylemlerde kararlılığı artırmakta ve özellikle sağlık alanında moral sıkıntılarının yönetiminde tampon bir işlev görmektedir (Kreitzer, 2012; Holt-Lunstad vd., 2011; Goyarrola vd., 2023; Almaraz vd., 2024; Gaskin Wasson vd., 2016; Gültekin & Budak, 2021; Fernando & Chowdhury, 2010; Soleimani vd., 2019; Bolt vd., 2025).

b. Yöntem

Araştırmanın yöntemi nicel, deseni ise ilişkisel tarama desenidir. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımıdır. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2007). Bu doğrultuda araştırmada manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkiler incelenmiş; ayrıca cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve öznel dindarlık algısı gibi bireysel değişkenlere göre bu iki yapının farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir.

b.a. Hipotezler

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinde manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin düzeyini ve yönünü nicel yöntemle incelemektir. Literatürde ahlaki cesaretin sağlık, örgüt, liderlik ve eğitim gibi farklı alanlarda kapsamlı biçimde ele alındığı; buna karşılık maneviyat, manevi iyi oluş ve dindarlık gibi manevî değişkenlerle ilişkisini doğrudan konu edinen çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Benzer biçimde manevi iyi oluş literatürü, bu yapının fiziksel ve psikolojik iyi oluş ile etik duyarlılık gibi pek çok değişkenle ilişkili olduğunu ortaya koymakla birlikte, ahlaki cesaretle olan ilişkisini doğrudan test eden araştırmalar bakımından görece sınırlıdır.

Ahlaki cesaretin, bireyin etik ilkelere bağlı kalarak zorluklar karşısında doğru olduğuna inandığı tutumu savunabilme gücünü ifade ettiği dikkate alındığında; manevi iyi oluşun bireye kazandırdığı anlam, içsel denge ve vicdani istikrarın bu süreçler için önemli bir psikolojik zemin sunduğu söylenebilir. Bu bağlamda manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin ortaya konulması, din psikolojisi açısından bireyin etik karar alma süreçlerini daha bütüncül biçimde anlamaya katkı sağlayacaktır. Türkiye örneğinde manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin nicel olarak test edildiği bir çalışmaya rastlanmaması, bu araştırmanın özgünlüğünü ve önemini artırmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmada, manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin yanı sıra cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve öznel dindarlık algısı gibi bireysel değişkenlere göre ahlaki cesaret ve manevi iyi oluş düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi ve ilgili literatür bulguları temel alınarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1. Manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H2. Cinsiyete göre ahlaki cesaret düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

H3. Öğrenim görülen fakültelere göre ahlaki cesaret düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

H4. Öznel dindarlık algısına göre ahlaki cesaret düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

H5. Cinsiyete göre manevi iyi oluş düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

H6. Öğrenim görülen fakültelere göre manevi iyi oluş düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

H7. Öznel dindarlık algısına göre manevi iyi oluş düzeyleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır.

b.b. Veri Toplama Araçları

Üniversite öğrencilerinin manevi iyi oluşlarını belirlemek için Ekşi ve Kardaş tarafından (2017) geliştirilen “Spiritüel İyi Oluş” ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 29 maddelik; aşkınlık, doğayla uyum ve anomi adlı 3 faktörlü bir yapıya sahiptir. Araştırmacılar tarafından hesaplanan ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa değeri sırayla .864 ve .953’tür. Ölçeğin bütünü için Cronbach Alfa değeri ise .886’dır. Bu çalışma için hesaplanan Cronbach Alfa aşkınlık boyutu için .955, doğayla uyum boyutu için .772, anomi boyutu için .694’tür.

Araştırmada ikinci olarak ahlaki cesareti ölçmek için Bronstein, Fox, Kamon ve Knolls (2007) tarafından geliştirilen ve Yalçındağ (2009) tarafından Türkçeye uyarlanan “Moral Cesaret Ölçeği” kullanılmıştır. Bronstein ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ölçek, geç ergenlik dönemindeki bireylerin ahlaki cesaret tutumunu ölçme amacıyla oluşturulmuştur. 15 maddeli olan ölçeğin iki alt boyutu vardır. İlk alt boyut ahlaki cesaret olarak isimlendirilen 8 maddeden oluşmaktadır; haksızlık ve adaletsizlik karşısında ses çıkarmak, adalet için öncülük etmekle ilgilidir. İkinci alt ölçek olan ahlaki çekingenlik ise 7 maddeden oluşmakta ve haksız, incitici durumlarda konuşmaktan ve müdahale etmekten kaçınmayla ilgilidir. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfası

sırayla .74 ve .71'dir. Yalçındağ ölçeğın uyarılama sürecinde açımlayıcı faktör analizi yapmış, ancak tek boyutlu bir yapı elde etmiştir. Bu çalışmada iki faktörlü yapı için hesaplanan Cronbach Alfa değeri ahlaki cesaret için .712; ahlaki çekingenlik için .697 bulunmuştur.

b.c. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, İletişim Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ile Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden yüz yüze yöntemle toplanmıştır. Araştırmacı, her fakültede sınıf ortamlarında ve kantin gibi ortak kullanım alanlarında öğrencilere ulaşmıştır. Araştırma hakkında kısa bilgilendirme yapılarak araştırmanın amacı, kapsamı ve gönüllü katılım esasları açıklanmıştır. Katılımcılardan gönüllü onam alındıktan sonra anket formunu doldurmaları istenmiştir. Anketin tamamlanması yaklaşık 15 dakika sürmüş ve tüm uygulama sürecinde gizlilik ve anonimlik ilkelerine titizlikle uyulmuştur.

Veriler toplandıktan sonra SPSS programına aktarılıp bu program aracılığıyla analizler yapılmıştır. Bu analizlerde betimsel istatistiklerin yanı sıra çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA) ve Pearson korelasyon analizleri kullanılmıştır.

Bu araştırma için Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulundan etik onay alınmıştır. Kurulun 08.05.2024 tarihli ve 05 sayılı toplantısında alınan 20 numaralı karar doğrultusunda araştırmanın yürütülmesi uygun bulunmuştur.

b.d. Örneklemin Demografik Özellikleri

Araştırmanın verileri eğitim, ilahiyat, insan ve toplum bilimleri, iletişim ve mühendislik fakültelerinde okuyan 339 öğrenciden araştırmacı tarafından yüz yüze anket uygulamasıyla toplanmıştır. Bu çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamızda da fakültelerde karşılaşılan ve gönüllü olarak katılım göstermeyi kabul eden öğrenciler örnekleme dâhil edilmiştir.

Tablo-1:
Örneklemin demografik özellikleri

Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet	Kadın	205 60,5
	Erkek	134 39,5
Yaş	18-20	67 19,8
	21-23	202 59,6
	24-26	52 15,3
	27 ve üzeri	18 5,3
Fakülte	Eğitim Fakültesi	61 18

	İlahiyat Fakültesi	77	22,7
	İletişim Fakültesi	67	19,8
	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	86	25,4
	Mühendislik Fakültesi	48	14,2
Öznel dindarlık algısı	Dindar hissetmiyorum	28	8,3
	Az dindar hissediyorum	37	10,9
	Biraz dindar hissediyorum	155	45,7
	Çok dindar hissediyorum	119	35,1

Araştırmaya katılan örneklemin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında katılımcıların %60,5'inin kadın, %39,5'inin erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin yaş dağılımlarına bakıldığında katılımcıların %19,8'i 18-20, %59,6'sı 21-23, %15,3'ü 24-26, %5,3'ü ise 27 ve üzeri yaş gruplarında olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin öğrenim gördükleri fakülteler incelendiğinde; katılımcıların %25,4'ünün İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, %22,7'sinin İlahiyat Fakültesi, %19,8'inin İletişim Fakültesi, %18'inin Eğitim Fakültesi ve %14,2'sinin ise Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden oluştuğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan örneklemin öznel dindarlık algılarının oranına bakıldığında %8,3'ünün kendini dindar hissetmediği, %10,9'unun az dindar hissettiği, %45,7'sinin biraz dindar hissettiği, %35,1'inin çok dindar hissettiği görülmektedir.

c. Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın hipotezleri doğrultusunda üniversite öğrencilerinin ahlaki cesaret, ahlaki çekingenlik ve manevi iyi oluş düzeylerine ilişkin nicel bulgular sunulmuştur. Bulgular, öncelikle ahlaki cesaret ve ahlaki çekingenlik düzeylerinin cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve öznel dindarlık algısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik çok değişkenli varyans analizleri çerçevesinde ele alınmıştır. Ardından manevi iyi oluşun aşkınlık, doğayla uyum ve anomi alt boyutlarının aynı demografik değişkenlere göre gösterdiği farklılaşmalar değerlendirilmiştir. Bu aşamada her bir tablo, ilgili değişken grubu açısından elde edilen istatistiksel sonuçları açıklayan yorum paragrafıyla birlikte sunulmuştur. Son aşamada ise ahlaki cesaret ve ahlaki çekingenlik ile manevi iyi oluşun alt boyutları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi aracılığıyla incelenmiştir. Böylece bulgular, araştırmanın temel değişkenlerini önce grup farklılıkları, ardından değişkenler arası ilişkiler düzeyinde ortaya koyacak biçimde sistematik bir sırayla düzenlenmiştir.

Tablo-2:
Cinsiyete göre ahlaki cesaret düzeyinin karşılaştırılması

Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Ahlaki	Kadın	194	39,24	5,55	0,052	,820	-
Cesaret	Erkek	129	39,40	6,87			
Ahlaki	Kadın	194	19,99	4,94	3,126	,078	-
Çekingenlik	Erkek	129	21,01	5,20			

Örneklemin cinsiyete göre ahlaki cesaret düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için MANOVA yapılmıştır. Box'ın M istatistiğine göre yayılma matrisinin homojenlik sayılıtısının karşılandığı görülmektedir ($p > .05$). Levene testi sonucunda ise her iki bağımlı değişkenin varyansının homojen dağıldığı saptanmıştır ($p > .05$). Gruplar arası kovaryansın homojenlik sayılıtısı karşılandığı için bu analizde Wilks' Lambda değeri yorumlanmıştır. Cinsiyete göre bağımlı değişkenlerden en az birinin anlamlı bir farklılık gösterdiğine dair kanıt yoktur (Wilks' Lambda = 0,996, $F(2,313) = 0,631$, $p = .533$). Tek değişkenli sonuçlar da bunu desteklemektedir: Ahlaki cesaret ($F = 0,052$, $p = .820$) ve ahlaki çekingenlik ($F = 3,126$, $p = .078$) boyutlarında cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Kısacası, her iki boyutta da kadın ve erkeklerin puanları birbirinden farklı değildir; cinsiyetin ahlaki cesaret üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

Tablo-3:

Öğrenim görülen fakülteye göre ahlaki cesaret düzeyinin karşılaştırılması

Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Ahlaki	Eğitim Fakültesi	60	39,37	5,06	1,13	0,344	-
Cesaret	İlahiyat Fakültesi	73	40,11	5,49			
	İletişim Fakültesi	62	39,26	5,91			
	İTİB Fakültesi	81	39,47	7,87			
	Mühendislik Fakültesi	47	37,72	4,78			
Ahlaki	Eğitim Fakültesi	60	20,50	4,57	5,44	0,0003	5 -
Çekingenlik	İlahiyat Fakültesi	73	20,33	4,58			2, 3,
	İletişim Fakültesi	62	20,73	5,54			4
	İTİB Fakültesi	81	18,70	4,28			
	Mühendislik Fakültesi	47	22,87	5,96			

Örneklemin fakülteye göre ahlaki cesaret düzeylerinde farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla MANOVA yapılmıştır. Box's M testi, varyans-kovaryans matrisinin homojenlik varsayımının karşılanmadığını göstermiştir ($p < .05$). Fakülteler arası karşılaştırmada çok değişkenli varsayım ihlali nedeniyle Pillai's Trace esas alınmıştır (Box's M: $p < .05$; Levene: her iki bağımlı değişken için $p > .05$). Çok değişkenli sonuçlar, fakülteye göre en az bir bağımlı değişkende anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir (Pillai's Trace = .070, $F = 2,863$, $p < .01$). Tek değişkenli incelemelerde ahlaki cesaret fakülteler arasında anlamlı biçimde farklılaşmamıştır ($p = .344$). Buna karşılık ahlaki çekingenlik anlamlı biçimde farklılaşmıştır ($p < .001$). Çoklu karşılaştırmalar (Games-Howell), Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin çekingenlik

ortalamalarının İlahiyat ile İnsan ve Toplum Bilimleri fakültelerindeki öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir ($5 > 2, 3, 4$). En düşük çekingenlik ortalaması İnsan ve Toplum Bilimleri fakültesindedir ($\bar{x} \approx 18,70$); ancak bu grup ile Eğitim, İlahiyat ve İletişim fakülteleri arasındaki farklar anlamlı değildir. Fakülteler arasında anlamlı farklılık gösteren boyutlarda etki büyüklükleri incelendiğinde, ahlaki çekingenlik için orta düzeyde bir etki büyüklüğü bulunmuştur ($\eta^2 = .07$).

Tablo-4:
Öznel dindarlık algısına göre ahlaki cesaret düzeyinin karşılaştırılması

Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Ahlaki Cesaret	Hiç	26	38,00	6,31	0,575	0,632	-
	Az	36	38,86	5,64			
	Biraz	151	39,38	6,50			
	Çok	110	39,64	5,65			
Ahlaki Çekingenlik	Hiç	26	21,92	7,51	1,229	0,299	-
	Az	36	19,67	5,29			
	Biraz	151	20,15	4,50			
	Çok	110	20,62	5,00			

Öznel dindarlık algısına göre ahlaki cesaret düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için MANOVA uygulanmıştır. Box's M testi, varyans-kovaryans matrisinin homojenlik varsayımının karşılanmadığını göstermektedir ($\chi^2 \approx 20,20$; $sd = 9$; $p = .017$). Levene testi sonuçlarına göre ahlaki cesaret için varyanslar homojen ($p = .939$), ahlaki çekingenlik için ise homojenlik ihlali uyarısı vardır ($p = .017$). Bu nedenle çok değişkenli sonuçların yorumunda daha dayanıklı bir istatistik kullanmak amacıyla Wilks' Lambda ile birlikte Pillai'ye duyarlı yaklaşım benimsenmiş; yalnızca dindarlık faktörü için hesaplanan Wilks' Lambda = 0.984, $F(6, 636) = 0.862$, $p = .522$ olup çok değişkenli düzeyde anlamlı fark bulunmamıştır. Tek değişkenli incelemelerde de sonuç aynıdır: Ahlaki cesaret için $F(3,319) = 0.575$, $p = .632$; ahlaki çekingenlik için $F(3,319) = 1.229$, $p = .299$. Çoklu karşılaştırmalarda (Tukey) anlamlı ikili fark saptanmamıştır. Özetle, bu veri setinde "hiç, az, biraz, çok" dindarlık algısı grupları, istatistiksel olarak anlamlı biçimde ayrılmamaktadır.

Tablo-5:
Cinsiyete göre manevi iyi oluş düzeyinin karşılaştırılması

Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p
Aşkınlık	Kadın	205	63,95	11,41	12,08	< .001
	Erkek	134	58,94	15,04		
Doğayla Uyum	Kadın	205	30,91	3,74	19,18	< .001
	Erkek	134	28,91	4,62		
Anomi	Kadın	205	19,69	5,62	0,349	.555
	Erkek	134	19,30	6,44		

Örneklemin cinsiyete göre manevi iyi oluş düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için MANOVA yapılmıştır. Box'ın M istatistiği, varyans-kovaryans matrisinin homojenlik sayılısının

karşılanmadığını göstermiştir ($\chi^2 = 41,33$; $sd = 6$; $p < ,001$). Levene testlerinde aşkınlık ve doğayla uyum için varyanslar homojen değildir ($p < ,001$), anomi için homojendir ($p = ,678$). Bu nedenle analizde Pillai's Trace değeri yorumlanmıştır. Sonuçlar cinsiyete göre bağımlı değişkenlerden en az birinde anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermiştir (Pillai's Trace = ,073, $F = 8,812$ $p < 0,05$). Tek değişkenli sonuçlar, aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarında kadınların erkeklerden anlamlı derecede yüksek puan aldığını, anomi boyutunda ise cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Tablo-6:

Öğrenim görülen fakülteye göre manevi iyi oluş düzeyinin karşılaştırılması							
Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Aşkınlık	Eğitim Fakültesi	61	63,19	10,51	7,094	<,001	2-
	İlahiyat Fakültesi	77	68,14	6,72			
	İletişim Fakültesi	67	59,32	14,20			
	İTB Fakültesi	86	59,76	16,25			
	Mühendislik Fakültesi	48	58,18	13,26			
Doğayla Uyum	Eğitim Fakültesi	61	29,88	4,79	1,112	,346	-
	İlahiyat Fakültesi	77	30,22	4,31			
	İletişim Fakültesi	67	30,55	4,12			
	İTB Fakültesi	86	30,45	3,59			
	Mühendislik Fakültesi	48	29,06	4,45			
Anomi	Eğitim Fakültesi	61	20,62	5,46	1,314	,264	-
	İlahiyat Fakültesi	77	18,40	5,35			
	İletişim Fakültesi	67	19,58	6,41			
	İTB Fakültesi	86	19,46	6,26			
	Mühendislik Fakültesi	48	20,08	6,16			

Örneklemin öğrenim görülen fakülteye göre manevi iyi oluş düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla MANOVA uygulanmıştır. Box's M testi, varyans-kovaryans matrisinin homojenlik varsayımının karşılanmadığını göstermektedir ($\chi^2 \approx 112,16$; $sd = 24$; $p < ,001$). Levene testi sonuçlarına göre doğayla uyum ve anomi boyutlarında varyansların homojen olduğu ($p > ,05$), aşkınlık boyutunda ise homojenlik varsayımının sağlanmadığı belirlenmiştir ($p < ,001$). Bu nedenle çok değişkenli sonuçların yorumlanmasında, varsayım ihlallerine karşı daha dayanıklı bir istatistik olan Pillai's Trace değeri esas alınmıştır. Çok değişkenli analiz sonuçları, fakülte değişkenine göre manevi iyi oluşun en az bir alt boyutunda anlamlı farklılık bulunduğunu göstermiştir (Pillai's Trace = ,116; $F(12,861) = 2,890$; $p < ,001$).

Tek değişkenli testler incelendiğinde, fakülteler arasında yalnızca aşkınlık boyutunda anlamlı farklılık bulunduğu; doğayla uyum ve anomi boyutlarında ise anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Games-Howell çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin aşkınlık puanları; Eğitim, İletişim, İnsan ve Toplum

Bilimleri ile Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir. Ayrıca Eğitim Fakültesi öğrencilerinin aşkınlık puanlarının Mühendislik Fakültesi öğrencilerine kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, fakülte değişkeninin manevi iyi oluşun tüm boyutlarında değil, özellikle aşkınlık boyutunda ayırt edici bir rol oynadığını göstermektedir. Aşkınlık boyutunda fakülteler arası farklılaşmanın orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir ($\eta^2 = ,08$).

Tablo-7:

Öznel dindarlık algısına göre manevi iyi oluş düzeyinin karşılaştırılması							
Değişkenler	Gruplar	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Aşkınlık	Hiç	28	32,10	12,39	125,30	<,001	1-2,3,4
	Az	37	57,21	10,55			2-3,4
	Biraz	155	63,63	8,81			3-4
	Çok	119	68,32	7,98			
Doğayla Uyum	Hiç	28	28	5,42	7,05	<,001	4-1,2,3
	Az	37	28,54	3,94			3-1,2
	Biraz	155	30,05	4,11			
	Çok	119	31,20	3,79			
Anomi	Hiç	28	20,10	6,39	2,51	,059	-
	Az	37	20,27	5,29			
	Biraz	155	20,18	5,67			
	Çok	119	18,34	5,27			

Örneklemin dindarlık algısına göre manevi iyi oluş düzeylerinde farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla MANOVA yapılmıştır. Box's M testi sonuçları varyans-kovaryans matrisinin homojenlik varsayımının karşılanmadığını göstermiştir ($p < .05$). Levene testi, aşkınlık ve doğayla uyum değişkenlerinde varyans homojenliğinin sağlanmadığını ($p < .05$), anomi değişkeninde ise homojenliğin sağlandığını ($p > .05$) göstermiştir. Bu nedenle analizde Pillai's Trace değeri dikkate alınmıştır. Analiz sonuçları, bağımlı değişkenlerden en az birinin dindarlık algısına göre anlamlı şekilde farklılaştığını ortaya koymuştur (Pillai's Trace = .56, $F = 26.00$, $p < .001$). Tek değişkenli testler, aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarının anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Games-Howell çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre, aşkınlık boyutunda tüm gruplar birbirinden farklıdır ve dindarlık algısı arttıkça aşkınlık düzeyi de artmaktadır. Doğayla uyum boyutunda ise "çok" dindar algısına sahip katılımcıların puanları tüm diğer gruplardan yüksek, "biraz" dindar algısına sahip katılımcıların puanları ise "hiç" ve "az" gruplarından anlamlı şekilde yüksektir. Anomi boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öznel dindarlık düzeylerine göre aşkınlık puanları anlamlı biçimde farklılaşmış ve bu farklılığın büyük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .54$). Doğayla uyum puanları öznel dindarlık grupları

arasında anlamlı biçimde değişmekte olup, etki büyüklüğü küçük düzeydedir ($\eta^2 = .045$).

Tablo-8:
Manevi iyi oluş ve ahlaki cesaret arasındaki ilişki

	Aşkınlık	Doğayla Uyum	Anomi
Ahlaki Cesaret	,112*	,229**	-,214**
Ahlaki Çekingenlik	-,024	,096	-,040

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Manevi iyi oluş ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyi analiz etmek için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Bulgular, ahlaki cesaret boyutunun aşkınlık ($r = .112, p < .05$) ve doğayla uyum ($r = .229, p < .01$) ile düşük düzeyde pozitif, anomi ile ise düşük düzeyde negatif ($r = -.214, p < .01$) ilişkiler gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna karşın ahlaki çekingenlik; aşkınlık ($r = -.024$), doğayla uyum ($r = .096$) ve anomi ($r = -.040$) ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmamıştır ($p > .05$).

d. Yorum ve Tartışma

Bu makalede, üniversite öğrencilerinde manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki ilişki ve ilgili değişkenlerin bazı demografik ve tanımlayıcı değişkenlere (cinsiyet, öğretim görülen bölüm ve öznel dindarlık algısı) göre farklılaşma düzeyi incelenmiştir. Bu çerçevede, aşağıdaki tartışma bölümü bulguları kuramsal yaklaşımlar ve önceki ampirik çalışmalarla karşılaştırmalı olarak yorumlamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen veriler ahlaki cesaretin cinsiyet temelinde belirgin bir ayrışma göstermediğine işaret etmiştir. Cinsiyete göre ahlaki cesaretin farklılaşacağı yönündeki hipotez desteklenmemiştir; gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, klinik hemşire örnekleminde erkeklerin ahlaki cesaret ortalamasının kadınlardan daha yüksek olduğunu bildiren Restika ve arkadaşları (2021) ile ayrılmaktadır. Öte yandan Finlandiya'dan geniş ölçekli bir çalışmada (Hauhio vd., 2021) cinsiyet, çalışma rolü ve etik bilgi temeli gibi etmenlerin formal/informal etik eğitim ile birlikte ahlaki cesaretle ilişkili olduğu; özellikle etik eğitimin daha güçlü bir belirleyici olduğu gösterilmiştir. Boylamsal bir çalışmada (Bronstein vd., 2007), cinsiyet farklarının yetiştirilme ve sosyalizasyon süreçlerine duyarlı olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Araştırmacılar destekleyici ve duyarlı ebeveynliğin özellikle kızlarda geç ergenlikte haksızlığa karşı ses çıkarma ve eyleme geçme eğilimini artırdığını, sert ve kısıtlayıcı ebeveynliğin ise hem kızlarda hem erkeklerde çekingenliği beslediğini ve bu etkinin akranlarla sosyal yeterlilik ve benlik saygısı üzerinden işlediğini bildirmiştir. Bizim üniversite örnekleminizde cinsiyetin etkisiz görünmesinin nedenleri; bu

yaş döneminde toplumsal cinsiyet farklarının kısmen dengelenmesi, benlik saygısı ve akran yeterliği gibi aracı değişkenlerin olası farklılıkları perdelemesi ve fakülteler arasında etik eğitim ve kurumsal iklimdeki farklılıkların cinsiyet etkisini zayıflatması olabilir. Bu durum ahlaki cesaretin belirleniminde eğitimsel ve diğer bağlamsal etkenlerin cinsiyetten daha belirleyici olabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim kapsamlı bir derleme (Abdollahi vd., 2024), ahlaki cesaretin yalnızca bireysel özelliklerle değil, etik bilgi ve duyarlılık ile örgütsel koşullar (yönetim desteği, yaptırım riski) tarafından birlikte belirlendiğini; bu çok katmanlı yapı içinde cinsiyet etkisinin her zaman tutarlı ortaya çıkmayabileceğini göstermektedir.

Fakültelere göre ahlaki cesaretin farklılaşacağı yönündeki hipotez desteklenmemiş, ancak ahlaki çekingenlik alt boyutunda fakülteler arasında anlamlı farklar gözlenmiştir. Fakülteler arasında ahlaki çekingenlik düzeyleri bazı fakültelerde daha yüksek, bazılarında daha düşük eğilimler göstermektedir. Özellikle teknik ağırlıklı bölümde okuyan öğrencilerin, adaletsiz durumlarda ses çıkarmaktan kaçınmaya daha yatkın bir profil sergilemesi dikkat çekicidir. Bu durum fakülteler arasındaki müfredat ve etik eğitimi farklılıklarından kaynaklı olabilir. Din, ahlâk, etik felsefesi ve eleştirel düşünme odaklı derslerin daha yoğun olduğu programlar, öğrencilerin adaletsizlik karşısında sessiz kalma eğilimlerini azaltabilir. Ayrıca mesleki rol kimliği ve amaç duygusu etkilidir. Din hizmetleri, eğitim veya sosyal hizmet gibi roller, öğrencilerde “değer taşıyıcılığı” sorumluluğu oluşturarak daha düşük çekingenlik ile ilişkilidir. Bu bağlamda Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde gözlenen yüksek çekingenlik, daha teknik ve araçsal odaklı müfredatın etik duyarlılığı arka planda bırakmasından ve akran normlarının sessiz kalmayı desteklemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Dindarlık düzeyine ilişkin öznel algılar, ahlaki cesaret veya ahlaki çekingenlik açısından belirgin bir ayrışma üretmemiştir. Öznel dindarlık algısına göre ahlaki cesaret düzeylerinin farklılaşacağı yönündeki hipotez desteklenmemiştir; dindarlık grupları arasında anlamlı bir ayrışma görülmemiştir. Farklı dindarlık kategorilerinde benzer eğilimlerin görülmesi, ahlaki cesaretin daha çok etik eğitim, kişisel değer yönelimi, sosyal destek ve bağlamsal faktörlerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca öznel dindarlık algısının tek maddelik bir ölçümle değerlendirilmiş olması, inanç boyutu, ibadet pratiği, içsel-dışsal yönelim gibi dindarlığın çok boyutlu yapısını yeterince yansıtmadığı için gruplar arasında anlamlı bir farklılık görünmemesine neden olmuş olabilir. Literatürde ise maneviyatın ahlaki cesareti farklı mekanizmalar

üzerinden destekleyebildiği bulgular vardır (Abdollahzadeh & Shadin, 2020; Taghadosi vd., 2020; Talebian vd., 2023).

Özellikle hemşirelik ve liderlik bağlamındaki araştırmalar, manevî öz-bakım eğitimi, dua ve ruhsal pratiklere bağlılığın cesareti artırabildiğini; dindarlığın belirli boyutlarının ahlaki cesaretle pozitif ilişkili olabildiğini göstermektedir. Kavramsal modeller de maneviyatın bireyin etik kararlılığını besleyen içsel bir kaynak sunduğunu vurgulamaktadır (Pelser 2014; Jones 2019; Sadooghiasl vd., 2018; Sultana vd., 2020). Buna karşın bu çalışmada dindarlık algısına göre anlamlı fark bulunmamış olması öznel dindarlık algısı ölçümünün tek maddelik ölçümün sınırlayıcılığından kaynaklı olabilir. Katılımcıların yalnızca “Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıt, dindarlığın inanç, ibadet sıklığı, içsel-dışsal yönelim gibi farklı boyutlarını yansıtmakta yetersiz kalabilir. Literatürdeki pozitif ilişkiler ise çoğunlukla bu tür spesifik göstergeler üzerinden ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan manevi iyi oluşun cinsiyet bağlamında farklı örüntüler sergilemesi, bu yapının belirli boyutlarının kadınlarda daha güçlü biçimde deneyimlenebildiğine işaret etmektedir. Cinsiyete göre manevi iyi oluşun farklılaşacağı hipotezi kısmen desteklenmiştir; kadınlar özellikle aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarında daha yüksek puan almıştır. Özellikle aşkınlık ve doğayla uyum bileşenlerinde kadınların daha yüksek düzeyde manevi yönelimler göstermesi, ilişkisellik, duygusal ifade açıklığı gibi psikososyal süreçlerle ilişkili olabilir. Buna karşılık anomi boyutunda belirgin bir cinsiyet farkının ortaya çıkmaması, anlamsızlık veya kuralsızlık algısının daha çok bireysel yaşam deneyimleri ve stresörlerle bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Bu ayrışma, manevi iyi oluşun tek boyutlu bir yapı olmadığını, bazı bileşenlerinin toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı iken diğerlerinin daha evrensel ya da kişisel kaynaklarla ilişkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Bu sonuçlar literatürdeki bulguların heterojenliği ile uyumludur. Bir yandan, kadınların manevi iyi oluşunun erkeklerden daha yüksek olduğunu bildiren araştırmalar (Karşlı, 2021; Pür, 2022; Gencer vd., 2021; Karataş & Selçuk, 2023; Yılmaz, 2019) bizim aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarında kadınların yüksek puan almalarıyla örtüşmektedir. Bu durum, kadınların daha güçlü ilişkisellik ve duygusal ifade eğilimleri, sosyal destek ağlarına daha açık katılım ve yardım arama davranışları gibi psikososyal mekanizmalar üzerinden anlam, amaç duygusunu daha fazla içselleştirebilmeleriyle açıklanabilir. Öte yandan, cinsiyete göre anlamlı fark bulunmadığını bildiren çalışmalar (Aydın vd., 2024; Karataş &

Selçuk, 2023) cinsiyet etkisinin bağlama duyarlı ve ölçüme bağımlı olduğunu düşündürmektedir. Nitekim örneklemin niteliği (öğrenci, öğretmen, sağlık çalışanı), yaş ve fakülte dağılımları, dindarlık yöneliminin türü (içsel/dışsal), veri toplama bağlamı ile bölgesel/kültürel normlar cinsiyet farkını büyütebilir ya da sönmüleyebilir.

Fakültele göre manevi iyi oluşun farklılaşacağı hipotezi desteklenmiştir; bazı fakülteler manevi iyi oluşun belirli boyutlarında anlamlı olarak diğerlerinden ayrılmıştır. Bu çalışmada fakülteler arası farklılaşmaya ilişkin elde edilen bulgular, ilahiyat öğrencilerinin sosyal hizmet ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerine göre daha yüksek manevi iyi oluş sergilediğini gösteren araştırma bulgularıyla (Karataş & Selçuk, 2023) genel hatlarıyla örtüşmektedir. Bu sonuç iki temel nokta ile açıklanabilir. Buna göre eğitim içeriği ve öğrenme ortamının manevi iyi oluşa katkı sağladığı ileri sürülebilir. Fakülte programlarında maneviyat, değerler, hayatın anlam ve amacı, yaşamın sonu gibi içeriklerin görece yoğunluğu, danışmanlık, akran desteği birleştiğinde öğrencilerin aşkınlık, anlam boyutlarını besleyerek manevi iyi oluşu yükseltebilir. İlahiyat gibi programlarda bu etki daha belirgin olabilir çünkü müfredat doğrudan değer, inanç ve anlam ekseninde şekillenir. Ayrıca seçim etkisini de gözden kaçırmamak gerekir. Yani öğrencilerin fakülte tercihleri, hâlihazırdaki manevi/dini yönelimleri ve anlam arayışı düzeyleriyle ilişkili olabilir. Bir diğer ifadeyle bu programlara zaten daha yüksek manevi yatkınlığı olan öğrenciler başvuruyor olabilir. Bu durumda gözlenen fark, sadece müfredatın etkisini değil, başlangıçtaki farklılıkların sürdürülmesini de yansıtabilir.

Bu çalışmada öznel dindarlık algısına göre manevi iyi oluşun aşkınlık ile doğayla uyum boyutlarında gruplar arası farklar ortaya çıkmıştır. Öznel dindarlık algısına göre manevi iyi oluşun farklılaşacağı hipotezi desteklenmiştir; dindarlık düzeyi arttıkça özellikle aşkınlık ve doğayla uyum puanlarının yükseldiği görülmüştür. Buna karşılık anomi boyutunda fark bulunmaması, dindarlık düzeyinin “kuralsızlık/ anlamsızlık algısı” örüntüsü üzerinde belirgin bir etkisi olmayabileceğini düşündürmektedir. Bu örüntü, Karataş ve Selçuk’un (2023) üniversite öğrencilerinde rapor ettiği, dini inanç gereklerini düzenli/çok sık yerine getiren ve yaşam önceliğini hayır işleri ile anlam/amaç bulmaya veren bireylerin daha yüksek manevi iyi oluşa sahip olduğu bulgusuyla genel hatlarıyla örtüşmektedir. Nitekim bizim verimizde dindarlık algısındaki artışın özellikle aşkınlık (değer ve anlam ufku) ve doğayla uyum (çevreyle bütünlük ve prososyal yönelimle ilişkili) bileşenlerine yansımaları, söz

konusu çalışmada vurgulanan düzenli dini/ruhsal pratikler ve anlam-amaç yöneliminin iyi oluş üzerindeki güçlendirici etkileriyle tutarlıdır.

Öte yandan manevi iyi oluş ile ahlaki cesaret arasındaki pozitif ilişki beklentisi düşük düzeyli ancak anlamlı korelasyonlar ile kısmen desteklenmiştir. Elde edilen korelasyon bulguları, maneviyatın ahlaki cesarete “arka plan” sağlayan bir kaynak olarak konumunu destekler niteliktedir. Ahlaki cesaret ile aşkınlık ve doğayla uyum arasındaki düşük düzeyli fakat anlamlı pozitif ilişkiler, maneviyatın bireyin anlam-amaç ufkunu ve değer yönelimini besleyerek etik eylemde süreklilik ve istikrarı güçlendirdiği yönündeki literatürle örtüşmektedir. Nitekim Bolt ve arkadaşlarının (2025) palyatif bakım bağlamında gösterdiği üzere maneviyat, “iyi bakım” anlayışını şekillendiren bir etik referans çerçevesi sunmakta, yalnızca duygusal bir dayanak değil, aynı zamanda ahlaki muhakemenin vicdani temelini oluşturmaktadır.

Farklı çalışmalarda (Kreitzer, 2012; Holt-Lunstad vd., 2011; Goyarrola vd., 2023; Almaraz vd., 2024; Gaskin-Wasson vd., 2016; Gültekin & Budak, 2021; Fernando & Chowdhury, 2010; Soleimani vd., 2019) manevî iyi oluşun idealist etik yönelimleri güçlendirdiği, kurumsal düzeyde etik eylemlerde kararlılığı artırdığı ve özellikle sağlık alanında moral sıkıntılar karşısında tampon işlev gördüğü rapor edilmiştir. Bu bütünlük, bizim verilerimizde anomi ile ahlaki cesaret arasındaki negatif ilişkinin-anlamsızlık/kuralsızlık algısı yükseldikçe etik istikrarın zayıflaması-beklenen yönde ortaya çıkmasını da açıklamaktadır. Buna karşılık ahlaki çekingenlik ile manevî göstergeler arasındaki anlamsız ilişkiler, cesaretin bu bileşenin bağlamsal maliyetlere (güç asimetrisi, yaptırım riski, akran normları, seyirci etkisi) daha duyarlı olmasına ve dolayısıyla salt bireysel manevî kaynaklarla doğrudan beslenmemesine işaret edebilir. Sonuç olarak, manevî iyi oluşun ahlaki cesarete katkısı özellikle küçük ancak tutarlı etkilerle görünür olmakta, ahlaki çekingenlik boyutunda ise etkilerin açığa çıkması için etik eğitim, güvenli ifade ortamı ve kurumsal destek gibi bağlamsal koşulların devreye girmesi gerekmektedir.

S o n u ç

Bu makale, üniversite öğrencilerinde manevi iyi oluş ile ahlaki cesaretin çeşitli tanımlayıcı değişkenlere göre nasıl farklılaştığını ve bu iki yapı arasındaki ilişkiyi örüntülerini bütüncül bir çerçevede ortaya koymuştur. Bulgular, manevi iyi oluşun cinsiyete göre özellikle aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarında kadın öğrenciler lehine farklılaştığını, buna karşılık anomi boyutunda anlamlı bir cinsiyet farkının bulunmadığını göstermiştir. Ahlaki cesaret açısından ise cinsiyet temelli

bir farklılaşmanın ortaya çıkmaması, bu yapının toplumsal cinsiyet rollerinden ziyade daha çok bireysel ve bağlamsal süreçlerle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

Fakülteler arası karşılaştırmalar, manevi iyi oluşun özellikle aşkınlık boyutunda anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuş; İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin en yüksek, Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin ise en düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür. Buna karşın doğayla uyum ve anomi boyutlarında fakülteler arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Ahlaki cesaret açısından fakülteler arasında ahlaki cesaret alt boyutunda belirgin bir ayrışma görülmezken, ahlaki çekingenlik boyutunda Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin en düşük puanları aldığı belirlenmiştir. Bu durum, ahlaki çekingenliğin akademik bağlamlara ve algılanan sosyal risklere daha duyarlı bir bileşen olabileceğini düşündürmektedir.

Öznel dindarlık algısına ilişkin bulgular, dindarlık düzeyi arttıkça manevi iyi oluşun aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarının yükseldiğini, buna karşın anomi boyutunun farklılaşmadığını göstermiştir. Ahlaki cesaretin alt boyutlarının öznel dindarlık algısına göre anlamlı biçimde değişmemesi ise ahlaki cesaretin yalnızca inanç yoğunluğu ile değil; etik muhakeme, eylemsel sorumluluk ve sosyal risk algısı gibi daha çok katmanlı psikolojik süreçlerle ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Korelasyon analizleri de bu tabloyu destekler biçimde, ahlaki cesaretin aşkınlık ve doğayla uyum ile düşük düzeyde ancak tutarlı biçimde pozitif, anomi ile ise negatif yönde ilişkili olduğunu; ahlaki çekingenliğin ise manevi iyi oluş boyutlarıyla anlamlı bir ilişki göstermediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, manevi iyi oluşun ahlaki cesaretle bağlantısının daha çok “ahlaki cesaret” bileşeninde görünür olduğunu, “çekingenlik” bileşeninin ise bağlamsal koşullara daha duyarlı bir yapı sergilediğini düşündürmektedir.

Elde edilen bu sonuçlar değerlendirilirken bazı sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmanın kesitsel tasarıma ve öz-bildirim temelli ölçümlere dayanması, elde edilen bulguların nedensel biçimde yorumlanmasını sınırlandırmaktadır. Örneklemin tek üniversiteyle sınırlı olması ve olası seçim etkilerine (örneğin dindar öğrencilerin belirli programlara yönelmesi) açık bulunması, genellenebilirliği kısıtlamaktadır. Ayrıca ahlaki cesaretin yalnızca öz-bildirim ölçekleriyle değerlendirilmiş olması, davranışsal göstergelerin ve sosyal beğenirlik kontrolünün modele dâhil edilmemesi önemli bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Benzer biçimde dindarlığın öznel genel algılar üzerinden ölçülmesi; içsel-dışsal dindarlık yönelimleri, dinî

başta çıkma biçimleri, ibadet pratiklerinin düzenliliği ve dinî eğitim deneyimi gibi açıklayıcı boyutların analiz dışında kalmasına yol açmıştır. Etki büyüklükleri ve güç analizlerinin sınırlı düzeyde raporlanmış olması da bulguların pratik öneminin yorumlanmasında temkinli olunmasını gerektirmektedir.

Bu çerçevede gelecekte yapılacak çalışmaların, ahlaki cesaret bağlamında daha güçlü sonuçlar üretebilmesi için deneysel ya da yarı deneysel tasarımlarla etik ve maneviyat temelli müdahalelerin nedensel etkilerini sınaması; öz-bildirim ölçümlerini çok kaynaklı veriler, davranışsal göstergeler ve vinyet ya da rol-oyunu temelli görevlerle desteklemesi önemlidir. Dindarlığın içsel-dışsal yönelimleri, olumlu ve olumsuz dinî başta çıkma biçimleri, ibadet sıklığı ve anlam-amaç boyutları ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkilerin; benlik saygısı, ahlaki öz-yeterlik, ahlaki kimlik ve ahlaki muhakeme gibi aracı değişkenler ile psikolojik güvenlik, örgütsel adalet ve algılanan risk gibi düzenleyici değişkenler eşliğinde bütüncül modellerle test edilmesi literatüre önemli katkılar sunacaktır. Uygulama düzeyinde ise bireylerin ahlaki ikilemler karşısında cesaret gösterebilmeleri için farklı eğitim kademelerinde etik ve maneviyatın bütünleştirildiği müfredatların geliştirilmesi, güvenli ifade ikliminin güçlendirilmesi ve destekleyici kurumsal yapıların oluşturulması kritik görünmektedir. Böyle bir araştırma ve uygulama gündemi, manevi iyi oluşun ahlaki cesaretin hangi bileşenlerini hangi bağlamlarda güçlendirdiğine dair hem bilimsel hem de pratik açıdan daha sağlam kanıtların üretilmesine imkân tanyacaktır.

Beyanlar & Bildirimler | Statements & Declarations –

Etik Onay | Ethical Approval

Bu çalışma, Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'nun 08.05.2024 tarih ve 5/20 sayılı kararıyla etik açıdan uygun bulunmuştur.

This study was approved on ethical grounds by the decision dated 08 May 2024 and numbered 5/20 of the Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee of Kastamonu University Rectorate.

Araştırma Etiği Beyanı | Research Ethics Statement

Bu çalışma, uluslararası akademik etik ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. This study was conducted in accordance with international academic ethical principles.

Bilgilendirilmiş Onam | Informed Consent

Bu çalışma için bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Informed consent was obtained for this study.

Katılım Onayı | Consent to Participate

Bu çalışma için katılımcılardan gönüllü katılım onayı alınmıştır.

Voluntary consent to participate was obtained from all participants in this study.

Yayın Onayı | Consent for Publication

Yazar(lar), bu makalenin yayınlanmasına tam onay vermektedir.

The author(s) give their full consent for the publication of this article in its current form.

Çıkar Çatışması | Conflict of Interest

Yazar(lar), bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayınıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

The author(s) declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Rekabetçi Çıkarlar | Competing Interests

Yazar(lar), bu araştırmaya ilişkin herhangi bir rekabetçi menfaatlerinin bulunmadığını belirtir.

The author(s) declare that they have no competing interests.

Şeffaflık Beyanı | Transparency Statement

Yazar(lar), çalışmanın tüm aşamalarında şeffaflık ilkesine bağlı kalmışlardır.

The author(s) confirm that transparency principles were followed at all stages of this research.

Finansman | Funding

Bu çalışma herhangi bir finansal destek almamıştır.

This research received no financial support.

Veri Paylaşımı & Erişilebilirlik | Data Availability & Accessibility

Bu çalışmada elde edilen veriler, katılımcı gizliliğini koruma amacıyla kamuya açık olarak paylaşılmamıştır.

The data obtained in this study have not been made publicly available in order to protect participant confidentiality.

Yazar Katkıları | Author Contributions

Kavramsallaştırma: KT-ÇG; Literatür Taraması: KT; Veri Toplama: KT; Veri Analizi: TK; Yazım – Taslak: KT; Yazım – Gözden Geçirme ve Düzenleme: KT-ÇG.

Conceptualization: KT-ÇG; Literature Review: KT; Data Collection: KT; Data Analysis: KT; Writing – Draft: KT; Writing – Review – Editing: KT-ÇG.

Özgünlük Beyanı | Statement of Originality

Bu makale, ‘II. Uluslararası Küresel Sorunlara İslami Yaklaşımlar Sempozyumu: Küresel Eşitsizlikler ve İslam’ın Adalet Anlayışı’ isimli sempozyumda sözlü bildiri olarak sunulmuş olup daha önce tam metin olarak yayımlanmamıştır.

This article was presented as an oral paper at the II. International Symposium on Islamic Approaches to Global Issues: Global Inequalities and Islam's Conception of Justice and has not been previously published in full-text form.

Çalışma Sınırlılıkları | Study Limitations

Bu araştırmanın bazı metodolojik sınırlılıkları bulunmaktadır ve gelecekteki çalışmalar için öneriler içermektedir.

This study has some methodological limitations and provides recommendations for future research.

Açık Bilim Beyanı | Open Science Statement

Bu çalışma, açık bilim ilkelerine uygun olarak yürütülmüş ve verilerin paylaşımı araştırma etik kuralları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

This study was conducted in compliance with open science principles, and data sharing has been evaluated within the framework of research ethics guidelines.

Erişim Politikası | Access Policy

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında yayınlanmıştır.

This article is published under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Telif Hakkı & Lisans | Copyright & License

Yazar(lar), makalenin telif hakkını elinde tutar ve CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayınlanmasını kabul eder.

Author(s) retain the copyright of their work, which is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Kaynaklar

Abdeen, M. A & Attia, N. M (2020). Ethical work climate, moral courage, moral distress and organizational citizenship behavior among nurses. *International Journal of Nursing Education*, 12(3), 104-110.

Abdollahi, R., Ghasemianrad, M., Hosseinian-Far, A., Rasoulpoor, S., Salari, N. & Mohammadi, M. (2024). Nurses' moral courage and related factors: A systematic review. *Applied Nursing Research*, 75, 1-9.

Abdollahzadeh, H. & Shadin, N. (2020). Effectiveness of spiritual self-care training on nurses' self-compassion and moral courage. *Journal of Research in Behavioural Sciences*, 18(3), 393-402.

Almaraz, D., Sáiz, J., Baumann, K., & Martín, M. (2024). The role of spiritual well-being in Spanish cancer patients: Exploring the relationship between health, religiosity and spirituality, and the underlying psychosocial and behavioral pathways. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 34, 154-171.

Alshehri, F. A. H., & Elsaied, M. (2022). The mediating effect of moral courage in the relationship between virtuous leadership and moral voice. *Leadership & Organization Development Journal*, 43(2), 315-330.

Atik, D., Keşer, E., Yuce, U. & Güngör, S. (2024). Spiritual well-being, disease perception, and disease adaptation in diabetic patients in southern Turkey: A cross-sectional study. *Cureus*, 16(6), 1-11.

Aydın, R. Ş., Sariçam, H. & Yıldırım, B. (2024). Hayata nasıl bakıyoruz: Özgür irade ve spiritüel iyi olma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12(39), 216-241.

Ayling, D. (2006). Fostering moral courage: What do business students learn about professional ethics in cooperative education placements?. *New Zealand Association for Cooperative Education Annual Conference* (Queenstown, 27-28 Nisan 2006), (ss. 116-120).

Azizi, Z., Naghizadeh, M. M. & Bijani, M. (2024). The relationship between moral courage, teamwork, and safe nursing care in clinical nurses: A multicenter cross-sectional study in Iran. *BMC Nursing*, 23(1), 1-8.

Bahadır-Yılmaz, E., Şahin, M. & Yüksel, A. (2022). Spiritual well-being and psychological well-being among hemodialysis patients in Turkey: A descriptive and correlational study. *Journal of Religion and Health*, 62(6), 4347-4362.

Bickhoff, L., Levett-Jones, T. & Sinclair, P. M. (2016). Rocking the boat-nursing students' stories of moral courage: A qualitative descriptive study. *Nurse Education Today*, 42, 35-40.

Bolt, S., Metselaar, S., Versteeg, T. & Kröger, C. (2025). Addressing spirituality-related moral challenges in palliative care: perspectives of spiritual counselors. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 31(4), 292-312.

Bronstein, P., Fox, B. J., Kamon, J. L. & Knolls, M. L. (2007). Parenting and gender as predictors of moral courage in late adolescence: A longitudinal study. *Sex Roles*, 56, 661-674.

Caldicott, C. V. (2023). Revisiting moral courage as an educational objective. *Academic Medicine*, 98(8), 873-875.

Comer, D. R. & Schwartz, M. (2017). Highlighting moral courage in the business ethics course. *Journal of Business Ethics*, 146(4), 703-723.

Durmuş, M. & Durar, E. (2022). The relationship between spiritual well-being and fear of COVID-19 among Turkish elders. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 34(1), 3-16.

Ekşi, H. & Kardaş, S. (2017). Spiritual well-being: scale development and validation. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2(1), 73-88.

Elhihi, E. A., Aljarary, K. L., Alahmadi, M., Adam, J. B., Almwuallad, O. A., Hawsawei, M. S., ... & Ibrahim, I. A. (2025). The mediating role of moral courage in the relationship between ethical leadership and error reporting behavior among nurses in Saudi Arabia: A structural equation modeling approach. *BMC Nursing*, 24(1), 392.

Eren, M., Çelik, S., Celik, M., Yon, B. & Ozturk, F. (2023). Spiritual well-being, diabetes burden, self-management, and glycemic control among patients with type 2 diabetes in Turkey: A descriptive and correlational study. *Journal of Religion and Health*, 62(6), 4363-4381.

Escolar-Chua, R. L. (2018). Moral sensitivity, moral distress, and moral courage among baccalaureate Filipino nursing students. *Nursing Ethics*, 25(4), 458-469.

Fernando, M. & Chowdhury, R. (2010). The relationship between spiritual well-being and ethical orientations in decision making: An empirical study with business executives in Australia. *Journal of Business Ethics*, 95(2), 211-225.

Fisher, J. W. (1998). *Spiritual health: Its nature, and place in the school curriculum*. (Doktora Tezi). The University of Melbourne.

Fisher, J. W. (2010). Investigating the importance of relating with God for school students' spiritual well-being. *Journal of Beliefs & Values*, 31(3), 323-332.

Gaskin-Wasson, A., Walker, K., Shin, L. & Kaslow, N. (2016). Spiritual well-being and psychological adjustment: Mediated by interpersonal needs? *Journal of Religion and Health*, 57(4), 1376-1391.

Gencer, N., Tekgöz-Obuz, A. & Babahanoğlu, R. (2021). Üniversite öğrencilerinde spiritüel iyi oluş ve toplumsal cinsiyet algısı. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 20(2), 717-750.

Gibson, E., Duke, G. & Alfred, D. (2020). Exploring the relationships among moral distress, moral courage, and moral resilience in undergraduate nursing students. *Journal of Nursing Education*, 59(7), 392-395.

Goyarrola, R., Lipsanen, J., Saarelainen, S., Suviranta, R., Rahko, E., Lamminmäki, A., Klaatuniemi, T., Ahtiluoto, S., Ohvanainen, A., Metso, P. & Pöyhkä, R. (2023). Spiritual well-being correlates with quality of life of both cancer and non-cancer patients in palliative care - further validation of EORTC QLQ-SWB32 in Finnish. *BMC Palliative Care*, 22(33), 1-13.

Gültekin, A. & Budak, F. (2021). Does spiritual well-being affect medication adherence in individuals diagnosed with mental illness in Turkey? *Journal of Religion and Health*, 61, 64-78.

Hannah, S. T., Avolio, B. J. & Walumbwa, F. O. (2011). Relationships between authentic leadership, moral courage, and ethical and pro-social behaviors. *Business Ethics Quarterly*, 21(4), 555-578.

Hauhio, N., Leino-Kilpi, H., Katajisto, J. & Numminen, O. (2021). Nurses' self-assessed moral courage and related socio-demographic factors. *Nursing Ethics*, 28(7-8), 1402-1415.

Holt-Lunstad, J., Steffen, P., Sandberg, J. & Jensen, B. (2011). Understanding the connection between spiritual well-being and physical health: An examination of ambulatory blood pressure, inflammation, blood lipids and fasting glucose. *Journal of Behavioral Medicine*, 34(6), 477-488.

Jones, C. S. (2019). On the holy ground: Practical spirituality and practical moral courage. [içinde] *Practical spirituality and human development*. Ed. A. K. Giri. (ss. 13-15). Palgrave Macmillan.

Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler* (17. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Karataş, Z. & Selçuk, O. (2023). Üniversite öğrencilerinin manevi iyi oluşlarının açıklanmasında psikolojik esneklik ve çeşitli demografik değişkenlerin rolü. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 37-46.

Karşlı, N. (2021). İlahiyat fakültesi öğrencilerinde psikolojik iyi oluş ve dindarlık. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53, 165-194.

Kırca, K., Özveren, H. & Bağcı, S. (2023). Evaluation of the spiritual care needs of patients with cancer in a chemotherapy unit in Turkey. *Journal of Religion and Health*, 63(2), 1457-1474.

Koskinen, S., Pajakoski, E., Fuster, P., Ingadottir, B., Löyttyniemi, E., Numminen, O., ... & ProCompNurse Consortium (2021). Analysis of graduating nursing students' moral courage in six European countries. *Nursing Ethics*, 28(4), 481-497.

Kreitzer, M. (2012). Spirituality and well-being. *Western Journal of Nursing Research*, 34(6), 707-711.

Mansur, J., Sobral, F. & Islam, G. (2020). Leading with moral courage: the interplay of guilt and courage on perceived ethical leadership and group organizational citizenship behaviors. *Business Ethics: A European Review*, 29(3), 587-601.

May, D. R., Luth, M. T. & Schwoerer, C. E. (2014). The influence of business ethics education on moral efficacy, moral meaningfulness, and moral courage: A quasi-experimental study. *Journal of Business Ethics*, 124(1), 67-80.

Miller, R. (2005). *Moral courage: Definition and development*. Ethic Resource Center.

Mohammadi, F., Tehranineshat, B., Ghasemi, A. & Bijani, M. (2022). A study of how moral courage and moral sensitivity correlate with safe care in special care nursing. *The Scientific World Journal*, 13, 1-8.

Numminen, O., Repo, H. & Leino-Kilpi, H. (2017). Moral courage in nursing: a concept analysis. *Nursing Ethics*, 24(8), 878-891.

Olmaz, D., Özden, G. & Parlar Kılıç, S. (2025). Beyond the physical realm: exploring the relationship between spiritual well-being and spiritual care competence. *BMJ Supportive & Palliative Care*, 15(4), 491-497.

Pajakoski, E., Rannikko, S., Leino-Kilpi, H. & Numminen, O. (2021). Moral courage in nursing—an integrative literature review. *Nursing & Health Sciences*, 23(3), 570-585.

Pakizekho, S. & Barkhordari-Sharifabad, M. (2022). The relationship between ethical leadership, conscientiousness, and moral courage from nurses' perspective. *BMC Nursing*, 21(1), 164.

Pelser, A. C. (2014). The courage of faith: Kierkegaardian reflection on the spiritual danger of enjoying finite goods. *Philosophia Christi*, 16(2), 377-393.

Prasittichok, P., Jitprapaikulsarn, S., Sriprasertpap, K. & Hwang, G. J. (2024). Technological solutions to fostering students' moral courage: An augmented reality-based contextual gaming approach. *Cogent Education*, 11(1), 1-12.

Pulungan, A. H., Sari, K. J. A. T., Maharsi, S. & Hasudungan, A. (2021). Authentic leadership and whistleblowing: the mediating roles of trust and moral courage. *Jurnal Kajian Akuntansi*, 5(2), 265-289.

Pür, İ. (2022). Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 9(1), 327-353.

Restika, I., Saleh, A., Suarnianti & Haskas, Y. (2021). The effect of sex difference and gender role identity on moral courage: A study among clinical nurses. *International Journal of Nursing and Health Services*, 4(6), 631-636.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.

Sadooghiasl, A., Parvizy, S. & Ebadi, A. (2018). Concept analysis of moral courage in nursing: A hybrid model. *Nursing Ethics*, 25(1), 6-19.

Sawitri, H. S. R., Mayasari, D., Ayuninggar, L., & Harsono, M. (2021). Unethical pro-organizational behavior: The role of moral courage. *Management Analysis Journal*, 10(4), 426-433.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. [içinde] *Advances in experimental social psychology*-25. Ed. M. Zanna. (ss. 1-65). Academic Press.

Serrat, O. (2017). Moral courage in organizations. [içinde] *Knowledge solutions*. (ss. 489-497). Springer.

Soleimani, M., Sharif, S., Yaghoobzadeh, A., Sheikhi, M., Panarello, B. & Win, M. (2019). Spiritual well-being and moral distress among Iranian nurses. *Nursing Ethics*, 26(4), 1101-1113.

Sultana, K., Ali, S., Aslam, H. & Afzal, S. (2020). Spiritual leadership, ethical, and philanthropic citizenship mediated by professional moral courage. *Middle East J of Management*, 10(5), 499-522.

Sultana, K., Kitchlew, N. & Ali, S. A. (2023). Perceived ethical leadership and moral voice: mediating role of moral courage. *International Journal of Business and Economic Affairs*, 8(1), 26-42.

Taghadosi, M., Nouri, H., Gilasi, H. R., Alipoor, Z. & Kashani-Nejad, A. A. (2020). Investigate the relationship between attitude and practical commitment to prayer with moral courage in nurses working in Kashan University of Medical Sciences. *Journal of Kashan University of Medical Sciences*, 23(6), 749-755.

Talebian, F., Mojarad, F. A. & Yaghoobi, T. (2023). The relationship between religion orientation and moral courage: a study on nursing students. *Journal of Nursing and Midwifery Sciences*, 4, e139916.

Taraz, Z., Loghmani, L., Abbaszadeh, A., Ahmadi, F., Safavibiati, Z. & Borhani, F. (2019). The relationship between ethical climate of hospital and moral courage of nursing staff. *Electronic Journal of General Medicine*, 16(2), 1-6.

Twain, M. (2015). Moral courage of students qualifying to teach in special education. *World*, 2(2), 193-205.

World Health Organization. (1946). Preamble to the constitution of the World Health Organization. International Health Conference (New York, 19-22 Haziran 1946), (s. 100). Official Records of the World Health Organization, No. 2.

Yalçındağ, B. (2009). *Relationships between courage, self-construals and other associated variables*. (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Ö. (2019). *Farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenlerin spiritüel iyi oluş düzeyleri ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Yousaf, I., Fatima, T. & Haider, A. (2020). Impact of ethical leadership on employees' helping behavior: role of moral attentiveness and moral courage. *International Review of Management and Business Research*, 9(2), 193-206.

